

İNNOVATİV SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Vüqar İbrahimli

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), Bakı, Azərbaycan
e-mail: vuqaribrahimli179@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) üçün güzəştli kreditləşmənin yaxşılaşdırılması yollarını araşdırılmış, kiçik və orta müəssisələrin (KOM-ların) kreditləşdirilməsi problemlərinin müasir həlli yolları, KOS-ların innovativ fəaliyyətinə maliyyə dəstəyi təcrübəsi və istiqamətləri tədqiq edilmişdir. Sahibkarlığın inkişafında innovativ fəaliyyətin stimullaşdırılmasında vergi amilinin rolu müəyyən edilmiş, kiçik və orta sahibkarlığın ixrac fəaliyyətinə dövlət maliyyə dəstəyinin beynəlxalq təcrübəsi öyrənilərək sistemləşdirilmiş və onun Azərbaycanda tətbiqi imkanları əsaslandırılmışdır.

Açar sözlər: Kiçik və orta sahibkarlıq, güzəştli kreditləşmə, vergi amili, innovativ fəaliyyət, maliyyə dəstəyi.

IMPROVING FINANCIAL SUPPORT FOR INNOVATIVE ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES

Vugar Ibrahimli

*Azerbaijan State University of Economics (UNEC),
Baku, Azerbaijan*

Abstract. In the article, the ways of improving preferential lending for small and medium-sized enterprises (SMEs) in Azerbaijan were first examined, modern solutions to the problems of lending small and medium-sized enterprises (SMEs), the experience and directions of financial support for the innovative activities of SMEs were studied. The role of the tax factor in stimulating innovative activity is determined in the development of entrepreneurship, studied and systematized the international experience of state financial support for the export activity of small and medium enterprises and justified the possibilities of its application in Azerbaijan.

Keywords: Small and medium-sized enterprises, preferential lending, tax factor, innovative activity, financial support.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Вугар Ибрагимли

*Азербайджанский Государственный Экономический
Университет (UNEC), Баку, Азербайджан*

Резюме. В статье рассмотрены пути совершенствования льготного кредитования малого и среднего бизнеса (МСП) в Азербайджане, исследованы современные решения проблем кредитования малого и среднего бизнеса (МСБ), опыт и направления финансовой поддержки за инновационную деятельность малого и среднего бизнеса. Определена роль налогового фактора в стимулировании инновационной активности в развитии предпринимательства, изучен и систематизирован международный опыт государственной финансовой поддержки экспортной деятельности малых и средних предприятий, обоснованы возможности его применения в Азербайджане.

Ключевые слова: Малые и средние предприятия, льготное кредитование, налоговый фактор, инновационная деятельность, финансовая поддержка.

1. Giriş

Kiçik və orta biznes (KOB) ənənəvi olaraq hər bir ölkənin iqtisadiyyatının fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Belə ki, inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarda KOM-ların payı, adətən, fəaliyyət

göstərən şirkətlərin ümumi sayının 90%-ni keçir. Həm istehsalatda, həm də xidmətdə innovasiyaların lokomotivi kiçik və orta biznesdir. Yüksək texnoloji çevikliyə baxmayaraq, KOBİ şirkətləri əksər iri müəssisələrə xas güc marjasına malik deyil, bazar dalğalanmalarına və böhranlara daha həssasdırlar.

KOM sektoru həm də mühüm sosial funksiyanı yerinə yetirərək işçilərin təxminən 75%-ni işlə təmin edir.

Əlverişsiz iqtisadi vəziyyət, maliyyə böhranı və qeyri-kafi institusional mühit kiçik və orta müəssisələrin kapital strukturunda əhəmiyyətli disproporsiyalara səbəb oldu. Belə ki, əlaqəli şirkətlərin vəsaitləri olan qısamüddətli kredit resurslarının əhəmiyyətli üstünlüyü qısamüddətli bank kreditləri kimi meydana çıxdı. Bundan əlavə, yerli kiçik və orta biznes şirkətləri çox vaxt güclü kənd təsərrüfatı və ya sənaye holdinqlərinin tərkib hissəsidir ki, bu da KOM-ların fəaliyyətinin mahiyyətinin başa düşülməsini və kredit-büdcə resurslarının yenidən bölüşdürülməsini əhəmiyyətli dərəcədə təhrif edir. Belə şəraitdə real kiçik və orta şirkətlərin xarici maliyyələşdirmə və uzunmüddətli bank kreditlərinə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi ən effektiv KOM-ların müsbət seçilməsi prosesinin inkişafı və aktivləşdirilməsi üçün güclü mənbəyə çevrilə bilər.

2. Azərbaycanada kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) üçün güzəştli kreditləşmənin yaxşılaşdırılması yolları

KOS-lar üçün mühüm problem maliyyə-kredit resurslarına çıxışın çətinliyidir (uzunmüddətli kreditlərə çıxışın olmaması, qısa ödəniş müddətləri və yüksək faiz dərəcələri). Belə ki, Azərbaycanda kiçik biznesə maliyyə dəstəyi mənbələrinin strukturunda bank kreditlərinin payı 20%-dən az, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə isə ən azı 60%-dir. Müvafiq kreditlərin bankların kredit portfelinin ümumi məbləğində xüsusi çəkisi uzun illərdir ki, cüzi (20%-ə qədər) olub.

Beləliklə, KOS-lara dolaylı dövlət dəstəyinin belə bir formasından güzəştli kreditlər kimi fəal şəkildə istifadə edən xarici ölkələrin nümunələrindən istifadə etmək olar. Məsələn, Almaniyada federasiyanın və dövlətlərin büdcəsindən güzəştli investisiya kreditləri, xüsusilə yüksək texnologiyalı sənayenin inkişafı zamanı, şəxsi müəssisələrin yaradılması üçün kreditlər verilir. Kiçik sahibkarlığa dövlət dəstəyi ilk növbədə onun maliyyə müstəqilliyinin təmin edilməsinə yönəlib. Kiçik və orta sahibkarlığın subsidiyalaşdırılması üzrə federal proqramda, bütün subsidiyaların təxminən 30%-ni təşkil edən öz vəsaitlərinin payının artırılması üçün xüsusi yardım maddəsi var. Yeni müəssisələr yaradan şəxslərə 20 ilədək müddətə kreditlər verilir. Almaniya hökuməti kiçik və orta müəssisələrdə elmi tədqiqatların stimullaşdırılması konsepsiyasını hazırlayıb. Texnologiyanın yeni sahələrində informasiya və konsaltinq xidmətlərinə, peşə hazırlığının yenidən qurulmasına, xüsusilə innovasiya ilə məşğul olan kadrların ixtisaslarının artırılmasına böyük əhəmiyyət verilir [5].

Q. Polişçuk qeyd edir ki, Almaniyada kiçik biznesin mikromaliyyələşdirilməsini stimullaşdırmaq məqsədilə 80%-i Almaniya Hökumətinə məxsus olan KFW Group - maliyyə qrupu yaradılmışdır [6].

Hesab edirik ki, Azərbaycanda güzəştli kreditləşmənin yaxşılaşdırılması üçün əsas fəaliyyət növü üzrə istehsalın həcmi onun ümumi həcmnin azı 70%-ni təşkil etmək şərti ilə, manipulyasiyalardan və korrupsiya sxemlərindən dövlət dəstəyini təmin etmək üçün güzəştli kreditlərdən təsərrüfat subyektləri tərəfindən istifadə edilməsi məsələsinə baxılması məqsədəuyğundur. Bu məqsədlə Azərbaycanda Alman-Azərbaycan fondunun fəaliyyəti təmin edilməlidir ki, o, əsas və dövriyyə kapitalına investisiyalar üçün tərəfdaş banklar tərəfindən kreditlərin verilməsi yolu ilə Azərbaycanın mikro, kiçik və orta müəssisələrinin maliyyələşdirilməsinin dəstəklənməsi ilə məşğul olsun.

Dövlət dəstəyinin mühüm tədbiri KOS-lara güzəştli kreditlərə dövlət zəmanətinin verilməsi olmalıdır. Hazırda təsisçi, sığorta təşkilatı və ya maraqlı iri müştəri (alıcı) kiçik müəssisəyə zəmanət verə bilər, regional orqanlar, xüsusi şirkətlər, Antiinhisar Komitəsi və ya onun filialları şəklində başqa zəmanələr yoxdur. Ona görə də biz məqsədəuyğun hesab edirik ki, zəmanələr və sığortalar sistemi sənaye təşkilatları və dövlət orqanları tərəfindən yaradıla bilər. Kredit zəmanələrinin müxtəlif assosiasiyaları, kommersiya bankları, kommersiya əsasında fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlar bu sistemdə əsas rol oynamalıdırlar.

3. KOM-ların kreditləşdirilməsi problemlərinin müasir həlli yolları

Uzunmüddətli perspektivdə biznes mühitinin şəffaflığını artırmaq və kredit resursları uğrunda banklar arasında rəqabəti yaxşılaşdırmaq lazımdır. Fikrimizcə, KOM-ların kreditləşdirilməsi baxımından bankların fəaliyyətinin stimullaşdırılması aşağıdakı üsullarla mümkündür: innovativ və vençur KOM-lara kredit verən banklar üçün vergi güzəştlərinin verilməsi, yəni innovativ KOM-lardan əldə edilən gəlirlərə differensiallaşdırılmış vergi dərəcələrinin tətbiqi, və bankın mənfəətindən mikrokreditə vergi dərəcəsinin artırılması, bu, bankların bu istehsal sahələrinə kredit verməsi üçün stimulyat yaratmağa imkan verəcək. Banklar tərəfindən kreditləşmə göstəricilərinin planlaşdırılması zamanı gələcək illər üçün KOS-lara verilən kreditlərin kredit portfeli üzrə hədəflərin ən azı 30%-lik göstəricilərinin tətbiqi tövsiyə olunur.

Hesab edirik ki, kreditləşməni canlandırmaq üçün faiz dərəcələrinin aşağı salınmasına kömək edən alətlərə aşağıdakılar daxildir: texniki və iqtisadi əsaslandırma, biznes plan, idarəetmə hesabatının mövcudluğu, maliyyə hesabatı; etibarlı məhsul satış kanalları (zəmanətli satış); sənayedə uzun təcrübə; borclulardan asılılığın olmaması; hesab qalıqlarının müntəzəm olması; təchizatçılara və müştərilərə verilmiş kreditlər üzrə aşağı borc; şəffaf biznes strukturu; kredit və ya zəmanət üçün girovun olması; daşınar əmlakın girovuna qədər əsas vəsaitlərin (avadanlığın, binaların və tikililərin) girovu; biznesinə maliyyə dəstəyi verməyə hazır olan böyük sahiblərin olması; dövlət tərəfindən dəstəklənən müəssisələrin rəsmi siyahısında olması;

faiz dərəcələrinin aşağı olduğu və borcalanın kredit məhsullarına olan tələblərin standartlaşdırıldığı iri banklardan kredit verilməsi; müsbət kredit tarixçəsi (kredit büroları daxil olmaqla); bankda uzunmüddətli müştəri xidməti təcrübəsi; digər bank xidmətlərinə tələbat.

4. KOS-ların innovativ fəaliyyətinə maliyyə dəstəyi təcrübəsi və istiqamətləri

KOM-ların inkişafının problemlərindən biri onların yüksək texnologiyalara çıxışının məhdud olmasıdır, çünki onların alınması əhəmiyyətli birdəfəlik maliyyə xərcləri tələb edir. Bununla əlaqədar olaraq, araşdırmada KOS-ların innovativ fəaliyyətinə dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi məsələsinin işıqlandırılmasını zəruri hesab edirik. Fikrimizcə, KOS-ların innovativ fəaliyyəti dedikdə, elmi-texniki inkişafın nəticəsi olan sahibkarlıq sektorunda əmtəə və xidmətlərin yaradılması və kommersiyalaşdırılması prosesi başa düşülməlidir.

Hesab edirik ki, Azərbaycanda KOS-ların innovativ fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması üçün dövlət tənzimlənməsinin aşağıdakı istiqamətləri tətbiq oluna bilər:

- elmi-tədqiqat işlərinin aparılması və innovasiyaların inkişafı üçün dövlət sifarişlərinin tətbiqi;
- onlara ünvanlı maliyyə yardımı göstərmək üçün innovativ müəssisələrin müsabiqə yolu ilə seçilməsi;
- KOS-ların innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinin mərhələli xarakteri;
- KOS-ların öz innovasiyalarının kommersiyalaşdırılması hesabına onların gəlirliliyinin artırılması üçün şəraitin yaradılması;
- elmi-texniki fikrin ən son tədqiqatları və innovasiyaların yayılması kanalları haqqında məlumatların düzgün yayılması.

Cədvəl 1. Kiçik və orta sahibkarlığın innovativ fəaliyyətinə maliyyə dəstəyinin birbaşa və dolaylı formaları

Birbaşa formalar	Dolaylı formalar
<p>KOS-ların cəlb edilməsi ilə innovativ fəaliyyətin dövlət proqramlarının icrası;</p> <p>elmi tədqiqatların aparılması və innovasiyaların inkişafı üçün dövlət qrantlarının verilməsi;</p> <p>yeni texnika və texnologiyaların yaradılması xərclərinin 50%-ni təşkil edən müəssisələrin birbaşa maliyyələşdirilməsi;</p> <p>faizsiz kreditlərin verilməsi;</p> <p>ehtimal olunan risk nəzərə alınmaqla innovasiyaların tətbiqi üçün fondların yaradılması;</p> <p>pulsuz paket xidmətlərinin göstərilməsi;</p> <p>rüsumdan azad olmaq və s.</p>	<p>innovativ müəssisələrin güzəştli vergiyə cəlb edilməsi;</p> <p>güzəştli kreditləşmə, dövlət kredit zəmanətlərinin verilməsi;</p> <p>vergi amortizasiyası;</p> <p>qiymətli kağızlar bazarının inkişafının stimullaşdırılması;</p> <p>dividendlər və KOS-lara investisiyadan əldə edilən digər gəlirlər üzrə vergi dərəcələrinin azaldılması;</p> <p>məqsədi kiçik şirkətlər üçün investor tapmaq olan "biznes mələyi" şəbəkələrinin inkişafının stimullaşdırılması;</p> <p>vençur sahibkarlığının yayılması üçün şəraitin yaradılması</p>

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanıb

KOM-ların innovativ fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması təcrübəsini ümumiləşdirərək qeyd edirik ki, bu proses KOM-ların innovativ fəaliyyətinə maliyyə dəstəyinin birbaşa və dolaylı formalarını əhatə edir (Cədvəl 1).

Müxtəlif ölkələrdə KOS-ların innovativ fəaliyyətinə dövlət dəstəyi təcrübəsini müqayisə etsək, fikrimizcə, aşağıdakı tədbirlər Azərbaycanda həyata keçirmək üçün ən faydalıdır:

- ABŞ-da elmi tədqiqat işlərinə görə firmaların xərcləri vergiyə cəlb edilmir. 1982-ci ildən kiçik innovativ biznesin inkişafı haqqında qanun qüvvədədir, ona görə büdcəsi 100 milyon dollardan çox olan bütün federal idarələr və agentliklər kiçik müəssisələrin fəaliyyətini dəstəkləmək üçün tədqiqat və inkişaf şirkətləri öz vəsaitlərinin 1,25%-ə qədərini köçürməyə borcludurlar.. Korporativ vençur kapitalı ilə yanaşı, kiçik firmalara uzunmüddətli kreditlər verən və dövlət zəmanətindən istifadə edən kiçik biznes özəl investisiya şirkətləri mövcuddur.

Kiçik Biznes Administrasiyasının bazasında iki proqramın həyata keçirilməsi yolu ilə kiçik innovativ bizneslə bağlı tənzimləmə funksiyalarını yerinə yetirən Texnologiya Bürosu yaradılmışdır: kiçik biznes üçün innovativ tədqiqat proqramı və kiçik biznes üçün texnologiya transferi proqramı. Birinci proqram çərçivəsində Kiçik Biznes Administrasiyası Federal Hökumətin müxtəlif departamentləri ilə birlikdə lazımi vəsaitləri ehtiyatda saxlayır və müəssisələrin rəqabətli seçimi əsasında KOS-lara qrant şəklində verir;

- Böyük Britaniyada “neytral vergitutma” anlayışı innovativ müəssisələrə şamil edilir; hökumət vergitutma sistemini sadələşdirdi, vergi dərəcələrini aşağı saldı, eyni zamanda vergitutma bazasını genişləndirdi; bu şəraitdə firmaların ümumi mənfəəti artdı və kiçik firmalar da əlavə dəyər vergisi ödəmək üçün güzəştlər aldılar;

- Fransada vahid ixtisaslaşdırılmış zəmanət institutu - vençur maliyyələşdirilməsi üçün zəmanət şirkəti var; dövlət zəmanətinə ehtiyacı olan firmanın innovativ fəaliyyətlə (innovasiyaların tətbiqi və yeni texnologiyaların inkişafı) məşğul olması şərti ilə təminat verir; sığorta hadisəsindən asılı olaraq kreditin 40%-dən 75%-ə qədərini qaytarılmasına zəmanət verilir;

- Almaniya kommertiya bankları tərəfindən KOM-lara verilən kreditlər üçün bir sıra dövlət zəmanətlərinə malikdir; zəruri hallarda dövlət kredit məbləğinin 80%-nin qaytarılmasına zəmanət verir; dövlət zəmanəti ilə verilən kreditlər uzunmüddətlidir (15 ilədək); iki alman bankı (Almaniya Bərabərləşdirmə Bankı və Yenidənqurma Kredit Bankı) arasında əməkdaşlıq kiçik innovativ firmalar üçün başlanğıc kapitalın formalaşdırılması və onların innovasiya potensialının daha da inkişafı üçün şərait yaradır; Alman Bərabərləşdirmə Bankı iyirmi il müddətinə heç bir zəmanət olmadan kredit verir, bu şərtlə ki, firma sahibi innovativ layihənin həyata keçirilməsi üçün vəsaitin ən azı 15%-nə malik olsun; kapital sahibi layihələrin dəyərinin 75%-ə qədərini bərpa üçün bank kreditləri hesabına ödəyə bilər.

Yuxarıdakı təhlil Aİ-yə üzv dövlətlərdə innovativ kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün dövlət maliyyə siyasətinin alətlərini ümumiləşdirməyə imkan verir (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. Aİ-yə üzv dövlətlərində innovativ kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün dövlət maliyyə siyasəti alətləri

Alət	Məzmun	AB ölkələri
Birbaşa maliyyələşdirmə	Yeni məhsulların yaradılması üçün 50 xərçə çatan kreditlərin verilməsi	Fransa
	Qrantların verilməsi	Bütün AB üzv dövlətləri
	Yeniliklərin tətbiqi üçün faizsiz kreditlərin verilməsi	Almaniya
Fondlar	Mümkün riski nəzərə alaraq yeniliklərin həyata keçirilməsi	Bütün AB üzv dövlətləri
Vergilər	İxtiraçılara vergi dəstəyi	Almaniya, Avstriya
	İxtira enerjisi qənaətlə bağlı olarsa, vergi ödəməkdən azad olunma	Almaniya, Avstriya, Hollandiya
İnzibati xidmətlər	Fərdi ixtiraçılar üçün pulsuz uçotun aparılması, patent müvəkkillərinin pulsuz xidmətləri	Almaniya, Hollandiya
Bazar inteqrasiyası	Euro FITNESS - bazar şəraitində hazırlıq və fəaliyyətdə köməklik	Almaniya

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanıb

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Azərbaycanda innovativ KOM-lara birbaşa maliyyə dəstəyi dövlət qeyri-bank maliyyə-kredit təşkilatı “Sahibkarlığın İnkişafı Fondu” tərəfindən həyata keçirilir. Onun fəaliyyəti dövlət büdcəsi, daxili və xarici investisiyalar, könüllü ayırmalar və öz və ya birgə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər hesabına maliyyələşdirilir. Lakin Fondun vəsaiti bu sektorun real dəstəyi üçün kifayət etmir ki, bu da yerli sahibkarların, bir qayda olaraq, beynəlxalq texniki yardıma üz tutmasına səbəb olur.

Sahibkarlığın İnkişafı Fondu öz vəsaitini səmərəli yerləşdirmək məqsədilə 2024-cü ildə ölkə iqtisadiyyatının sahələri üzrə müəyyən etdiyi prioritet istiqamətlər aşağıdakılardır [7]:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarında, dövlət proqramlarında, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarında nəzərdə tutulan istehsal, emal və xidmət sahələrinin dəstəklənməsi;

- qeyri-neft sənaye sahələrinin inkişafı üzrə istehsal və emal (o cümlədən aqrar emal) yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;

- kənd təsərrüfatı sahəsinin inkişafı üzrə istehsal yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;

- logistik xidmət layihələrinin dəstəklənməsi;

- anbar komplekslərinin yaradılması yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;

- turizmin inkişafı üzrə layihələrin dəstəklənməsi (Bakı, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonu istisna);

- balıqçılıq və akvakultura, həmçinin akvaponika təsərrüfatlarının yaradılması yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;
- yaşıl, rəqəmsal inkişaf və innovasiya yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;
- kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafı yönümlü layihələrin dəstəklənməsi;
- təhsil sahəsi üzrə layihələrin dəstəklənməsi (Bakı, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonu istisna);
- tibb sahəsi üzrə layihələrin dəstəklənməsi (Bakı, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonu istisna);
- xidmət sahələri üzrə layihələrin dəstəklənməsi (yalnız Naxçıvan MR və işğaldan azad olunmuş ərazilər üzrə).

5. Sahibkarlığın inkişafında innovativ fəaliyyətin stimullaşdırılmasında vergi amilinin rolu

Vergitutma sisteminin sahibkarlıq fəaliyyətinin şərtlərindən, təsərrüfat əməliyyatlarından və onun gəlirlərinin miqdarından asılı olan kifayət qədər müsbət və mənfi cəhətləri var. Sadələşdirilmiş vergi sistemi məsələsi kiçik sahibkarlıq subyektləri və dövlət üçün ən vacib məsələlərdən biridir, çünki xarici iqtisadi məkanda bazar sisteminin mühüm elementlərindən biri kimi kiçik biznesin sabit iqtisadi inkişafını təmin etmək lazımdır [1, s.84; 2; 3; 4].

Sadələşdirilmiş vergitutma sisteminin əsas xüsusiyyətləri mühasibat uçotunun minimuma endirilməsi, şəxsi biznesə başlama mərhələsində sahibkarlığın dəstəklənməsi, uçot və hesabat prosedurlarının minimuma endirilməsidir. Eyni zamanda, bu sistemdə bu vergitutma sistemi üçün icazə verilən fəaliyyət növləri, gəlirin icazə verilən miqdarı və müddətli işçilərin sayı ilə bağlı bir sıra məhdudiyyətlər var. O cümlədən, kiçik sahibkarlıq subyektlərindən alınan vahid vergi əhalinin məşğulluğunu təmin etməklə yanaşı, yerli büdcələrin gəlir mənbəyidir.

Bu təklifləri ümumiləşdirərək hesab edirik ki, KOM-ların vergitutma sisteminin təkmilləşdirilməsi aşağıda təqdim olunan istiqamətlər üzrə həyata keçirilə bilər:

- istehsalla məşğul olan kiçik sahibkarlıq subyektləri üçün başlanğıcda azaldılmış vergi dərəcələrinin tətbiqi;
- əhaliyə göstərilən xidmətlərin növündən asılı olaraq differensiallaşdırılmış gəlir vergisi dərəcələrinin müəyyən edilməsi;
- iqtisadi səmərə əsasən canlı əmək hesabına əldə edilən istehsallar üzrə gəlir vergisi dərəcəsinin aşağı salınması;
- kənd təsərrüfatında sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin, kollektivlərin vergiyə cəlb edilməsi zamanı daimi güzəştlərin müəyyən edilməsi;
- məşğulluğun artımının stimullaşdırılması üçün güzəşt və kompensasiyalardan istifadə edilməsi (xüsusilə işçi qüvvəsinin artıq olduğu və ya mövcud müəssisələrdən əmək

ehtiyatlarının buraxılması ilə əlaqədar işləməyənlərin xüsusi çəkisinin yüksək olduğu ərazilərdə), yeni iş yerlərinin yaradılması;

- icma ərazisində fəaliyyəti konkret vəzifələrin həllinə kömək edən kiçik sahibkarlıq subyektlərinin güzəştli vergitutmasının tətbiqi;

- regionun xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla vergi güzəştləri.

Vergi güzəştləri innovativ fəaliyyətin maliyyə stimullaşdırılmasının başqa bir yoludur. Fransa, İspaniya, Portuqaliya və Çexiyada elmi-tədqiqat və inkişaf işləri üçün yüksək vergi güzəştlərini görmək olar. Azərbaycanda innovativ KOM-lar üçün əhəmiyyətli vergi güzəştləri yoxdur. İnnovativ fəaliyyət həyata keçirən KOS müəssisələri yalnız işçilərin sayının az olması və dövriyyənin aşağı olması hesabına vahid verginin ödənilməsi ilə sadələşdirilmiş vergitutma sisteminə keçə bilirlər.

6. Kiçik və orta sahibkarlığın ixrac fəaliyyətinə dövlət maliyyə dəstəyinin beynəlxalq təcrübəsi və onun Azərbaycanda tətbiqi imkanları

İxrac fəaliyyəti ilə məşğul olan kiçik və orta sahibkarlığa bir neçə istiqaməti olan dövlət maliyyə dəstəyinin göstərilməsini ayrıca qeyd edəcəyik:

- ixrac əməliyyatlarının kreditləşdirilməsi, zəmanət verilməsi, sığortalanması;

- ixrac fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün verilən kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin bir hissəsinin qismən kompensasiyası;

- xarici bazarda marketinq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, xarici bazarın vəziyyətinin öyrənilməsi, tərəfdaşların axtarışı, malların yeni bazarlara çıxarılması, xaricdə sərgi və yarmarka fəaliyyətlərində iştirak, mütəxəssislərin ezam edilməsi ilə bağlı KOS subyektlərinin xərclərinin qismən ödənilməsi; xarici ölkələrin bazarlarını öyrənmək, ixrac fəaliyyəti məsələləri üzrə kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin kadrlarının hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisaslarının artırılması;

- KOS subyektlərinin xaricdə yerli istehsal məhsullarının nümayişi üçün sərgi-yarmarka fəaliyyətlərində iştirakının təşviqi, o cümlədən maliyyə dəstəyinin göstərilməsi, sərgi sahəsinin icarəyə verilməsi, sahibkarlıq subyektlərinin xərclərinin qismən ödənilməsi; sərgidə iştirak və kiçik və orta sahibkarlıq; ixrac brendinin tətbiqi, xaricdə yarmarka fəaliyyəti və s.

KOS-ların ixrac fəaliyyətinə dövlət dəstəyi sisteminin inkişafı dövlətin bu sahədə istifadə edə biləcəyi yeni mexanizmlərin həyata keçirilməsi üçün yeni institutların yaradılması yolu ilə də həyata keçirilə bilər.

Azərbaycanın ticarət-sənaye palataları sistemində ixraca dəstək mərkəzləri yaradılmışdır ki, onların əsas məqsədi mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan müəssisələrinin ixrac fəaliyyətinə səmərəli informasiya və xidmət dəstəyi göstərməkdir. Hazırda ixrac krediti agentliyinin, ixracın dəstəklənməsi və təşviqi üçün əlavə institutların yaradılması, iqtisadi diplomatiyanın cəlb edilməsi və ticarət nümayəndəliklərinin işi aktualdır.

KOM-ların maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsinin vacib istiqamətlərindən biri də yeni başlayan sahibkarlara yardımın göstərilməsidir. Belə ki, Dövlət Məşğulluq Mərkəzi işsiz

əhali, o cümlədən dövlət məşğulluq xidmətində qeydiyyatda olan işsizlər arasında sahibkarlıq təşəbbüslərinin inkişafı ilə bağlı “Azərbaycanda KOS-ların Kreditləşdirilməsi Proqramı” Beynəlxalq Texniki Yardım Layihəsi ilə əməkdaşlıq memorandumu imzalayıb. Əhalinin işgüzar fəallığının artırılması məqsədilə kiçik sahibkarlıq subyektlərinin yeni iş yerlərinin yaradılmasına cəlb edilməsi iqtisadi və sosial transformasiyaların sosial bazası olan orta təbəqənin inkişafına, əhalinin məşğulluğun rəasional strukturuna töhfə verir.

Dünya iqtisadiyyatının tənəzzül və böhran dövrünə qədəm qoyduğu, koronavirus pandemiyasının da qoşulduğu bir şəraitdə KOS sahəsində maliyyə-iqtisadi resursların rəasional bölüşdürülməsi məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bu şəraitdə müxtəlif ölkələrin hökumətləri KOM-ları dəstəkləmək üçün milli proqramlar hazırlayır, ona görə də biz xarici ölkələr tərəfindən KOM subyektlərinə göstərilən konkret maliyyə və iqtisadi yardım nümunələrinə diqqət yetirməyi vacib hesab edirik:

- müəssisələrə və işçilərə 45 milyard avro məbləğində iqtisadi yardım; vergi və sosial ödənişlərin təxirə salınması; 300 milyard avro (Fransa) məbləğində kiçik və orta sahibkarlığa verilən kreditlərə dövlət zəmanəti;

- kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə ən azı 500 milyard avro məbləğində kreditlər üzrə dövlət zəmanətləri; pandemiyaadan təsirlənən şirkətlərə qeyri-məhdud likvidlik; şirkətlərin Dövlət İnkişaf Bankından kreditlərə daha asan çıxışı və çətinliklərlə üzləşən şirkətlər üçün vergi ödənişlərinin təxirə salınması (Almaniya);

- şirkətlərin işinə zəmanət vermək və işlə təmin etmək üçün iqtisadiyyata 4,4 milyard avro məbləğində yardım paketi; biznes üçün - kredit zəmanətləri, aralıq kreditlər, vergi ödənişlərinin təxirə salınması, avans vergi ödənişlərinin azaldılması, ixracın təşviqinin gücləndirilməsi və sürətləndirilməsi (Avstriya);

- biznes üçün vergi güzəştləri, KOS-ların kreditləşdirilməsi üçün zəmanət fondunun artırılması (İtaliya);

- iqtisadiyyatı dəstəkləmək və iflasların qarşısını almaq üçün 200 milyard avronun ayrılması (İspaniya);

- iqtisadiyyata və sahibkarlara böyük yardım paketi, təxmini həcmi təxminən 212 milyard zloti (52 milyard dollar) (Polşa);

- kreditlərin təxirə salınması və vergi bəyannaməsinin verilməsi müddətinin uzadılması; müəyyən sektorlardakı müəssisələr üçün qısamüddətli və aşağı faizli kreditlərin təşviqi (Slovakiya);

- KOM-ların kreditləşdirilməsi proqramının maliyyələşdirilməsinin əlavə 50 milyard dollar artırılması; virusun yayılmasından mənfi təsirlənən fiziki şəxslər və müəssisələr üçün vergi ödənişləri; federal fondların faiz dərəcəsinin hədəf diapazonunun demək olar ki, sıfıra endirilməsi 0-0,25% (ABŞ);

- kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün təqribən 4 milyard dollar (Yaponiya);

- Koronavirus səbəbindən xeyli itkilər yaşayan nəqliyyat, turizm, mehmanxana və restoran biznesi sahəsində vergi güzəştləri, güzəştlı kreditlər (Çin).

Bu qərarların həyata keçirilməsi KOM subyektlərinin öz müəssisələrini xilas edə bilmələrinə kömək edəcək, buna görə də verilmiş nümunələrdən istifadə edərək, Azərbaycanda KOM subyektlərinin maliyyə dəstəyinin daha aydın və əlaqələndirilmiş modelini hazırlamaq məqsədəuyğundur. Bundan əlavə, KOS-a dəstək proqramlarının maliyyələşdirilməsi zamanı mühüm problemin korrupsiya riskinin olması olduğuna diqqət yetirmək lazımdır, ona görə də onların qarşısını almaq üçün aşağıdakılar məqsədəuyğundur: dövlət vəsaiti alanların açıq məlumat bazasına malik olmaq; siyasətçilər və dövlət qulluqçuları tərəfindən vəsaitlərin ayrılması prosesinə təsirin mümkünsüzlüyünə təminat verir; dürüstlük mədəniyyətini həyata keçirmək.

Nəticə. KOS-ların dövlət tənzimlənməsinin maliyyə-iqtisadi mexanizminin tədqiqini yekunlaşdıraraq qeyd edirik ki, bu prosesin təkmilləşdirilməsi aşağıdakıları nəzərdə tutur: dövlət kreditləri üzrə güzəştlı vergi və faiz dərəcələrinin müəyyən edilməsi; dövlət yardımının müəyyən edilmiş meyarlarına uyğun olaraq kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün vergi güzəştləri və ünvanlı subsidiyalar; Aİ maliyyə bazarına çıxışda yardım və beynəlxalq texniki yardım.

Sübut edilmişdir ki, KOM-ların maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsi yolları aşağıdakı kimi ola bilər: bankların faiz siyasətinin vəziyyətinə uyğunlaşdırılması, onların bankın razılaşdırılmış iştirak payı ilə layihələrdə, xüsusilə innovativ layihələrin maliyyə nəticələrində birbaşa iştirakına cəlb edilməsi; kreditlərin borcalanın təsərrüfat fəaliyyətinin xüsusiyyətlərindən və cəlb edilmiş vəsaitlərin təyinatından asılı olaraq həcminə, istifadə müddətinə və kredit faizinin mümkün məbləğinə görə diferensiasiyası; sahibkarlıq fəaliyyətinə cəlb olunmağa və iqtisadiyyatda istifadə olunmayan resurslardan istifadəyə imkan verən KOM-ların inkişafı üçün effektiv mikromaliyyələşdirmə mexanizminin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi.

Elmi-tədqiqat işlərinin aparılması və innovasiyaların inkişafı üçün dövlət sifarişlərinin tətbiqi yolu ilə KOS-ların innovativ fəaliyyətinin maliyyə stimullaşdırılması; onlara ünvanlı maliyyə yardımı göstərmək üçün innovativ müəssisələrin müsabiqə yolu ilə seçilməsi; KOS-ların innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinin mərhələli xarakteri; öz innovasiyalarının kommersiyalaşdırılması hesabına KOS-ların gəlirliliyinin artırılmasına şərait yaradılması zərurəti müəyyən edilmişdir.

İxrac kredit agentliyinin, ixracın dəstəklənməsi və təşviqi üçün əlavə institutların yaradılması və iqtisadi diplomatiyanın cəlb edilməsi yolu ilə ixrac yönümlü KOM-ların gələcək dəstəklənməsinin zəruriliyi müəyyən edilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Qasimov İ.E. (2017), Kiçik və orta sahibkarlıq fəaliyyətində vergi sahəsində tənzimlənmənin əsas istiqamətləri. Qərb Universiteti. Elmi xəbərlər, No.1, 84-92.

2. Rəhimov K.K. (2023), Azərbaycan Respublikasında özəl sahibkarlıq strukturlarının maliyyə dayanıqlığının təmin olunması istiqamətləri. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 32.
3. Məmmədova N.N., Nəriman T.N. (2019), Kiçik sahibkarlığın Azərbaycan iqtisadiyyatındakı rolu. UNEC Elmi Xəbərləri, cild 7, 55-70.
4. Orucov S. (2019), Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın vəziyyəti və təsnifat meyarlarının qiymətləndirilməsi. AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, 88-96.
5. Банковские кредиты в Германии для начинающих предпринимателей. Investing Berlin. <http://www.investingberlin.com/financing/crediti-v-germanii> (müraciət tarixi: 24.06.2024).
6. Поліщук Г. (2017), Державне регулювання сфери малого підприємництва: Оцінка ефективності. Ефективність Державного Управління, Том.53, 208-217.
7. Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığın İnkişafı Fondu. <https://edf.gov.az/>